

ประวัติปราสาท

ปราสาทหินปราสาทตั้งอยู่บ้านยางกู ตำบลมะฮี อำเภอรวิชัยบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ห่างจากอำเภอเมืองร้อยเอ็ดประมาณ 8 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 2044 (ไปทางอำเภอพนมทอง) มีป้ายชื่อปราสาททางขวามือ เข้าไปอีกประมาณ 1 กม. จะเห็นปราสาทอยู่ภายในบริเวณวัดศรีรัตนาราม(วัดบ้านปราสาท) ก่อนจะถึงวัดบ้านปราสาทเล็กน้อยมีซากโบราณก่อด้วยศิลาทราย ส่วนยอดและตัวอาคารหักพัง เหลือเพียงขั้นฐานรูปสี่เหลี่ยม ได้พบวัตถุโบราณหลายชิ้น เข้าใจว่าถูกขนย้ายไปเก็บรวมกันภายในเขตกำแพงปราสาท ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

ลักษณะของพื้นที่ของปราสาทหินปราสาท ตั้งอยู่บนชายเนินที่มีความลาดเอียงไปทางทิศเหนือซึ่งกลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ ปราสาทหินปราสาทมีสิ่งสำคัญประกอบด้วย

1. **สระน้ำ** ก่อด้วยหินศิลาแลงก่อเรียงกันเป็นชั้นๆ แบบขั้นบันได ขนาดกว้างยาวประมาณ 20 x 16 เมตร ตั้งอยู่ภายนอกกำแพงปราสาท ห่างออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเล็กน้อย และมีน้ำขังตลอดปี

2. กำแพง ก่อด้วยศิลาแลงกว้าง 25.50 เมตร ยาว 33.30 เมตร ที่สันกำแพงสลักเป็นร่องยาวตลอดช่วงที่สมบูรณ์ที่สุดที่มุมกำแพงทิศตะวันออกเฉียงใต้จะเห็นส่วนบนของกำแพงทำเป็นรูปคล้ายใบเสมา ทำจากหินศิลาแลงเช่นกัน วางอยู่ในร่องดังกล่าว กำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ทำเป็นซุ้มประตูหน้ารูปกากบาท มีรูปประตูทางเข้า ก่อด้วยหินทรายมุงหลังคาด้วยหินศิลาแลง

3. วิหาร ภายในกำแพงหินศิลาแลงมีโบราณสถานตั้งอยู่ 2 หลัง คือตัวปราสาทประธานและซากวิหาร ซึ่งตั้งอยู่มุมกำแพงทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีสภาพหักพังลงมาเป็นกองหินขนาดใหญ่คงเหลือผนังด้านทิศเหนือที่ยังคงสภาพดีอยู่บ้าง มีแผนผังเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 8 เมตร ยาว 4 เมตร มีประตูเข้าทางด้านทิศตะวันตกที่ริมผนังด้านทิศเหนือของวิหารมีโบราณวัตถุทำจากหินทรายหลายชิ้นด้วยกันคือ

3.1 ทับหลัง คือ แผ่นหินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจะวางอยู่เหนือกรอบประตูทางเข้า สลักเป็นรูปพระอิศวรทรงโค อยู่ภายในซุ้มเหนือหน้ากาล ซึ่งคาบต่อพวงมาลัยออกมาทั้งสองข้างและมีลายใบไม้ขนาดใหญ่มุมม้วนอยู่ด้านล่าง ส่วนด้านบนบนมีลายใบไม้ขนาดเล็ก ตั้งขึ้นเป็นแนวลักษณะทับหลังแบบนี้จัดอยู่ในศิลปะเขมรแบบบาปวน (พ.ศ. 1560 -1630)

3.2 ฐานศิวลึงค์ (โยนี) บนฐานเป็นที่ตั้งเสาหินรูปแปดเหลี่ยมขนาดใหญ่โยนีเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของศิวลึงค์ โดยเจาะเป็นช่องตรงจุดกึ่งกลาง เพื่อให้ศิวลึงค์ทรงกระบอกสอดใส่ลงไปได้ และยังสลักหินเป็นปากยื่นออกมาพร้อมกับสลักเป็นร่องสำหรับน้ำไหลออกมาภายในด้วยทั้งศิวลึงค์ โยนี จะใช้น้ำนมสดเทราบบนศิวลึงค์ และปล่อยให้ไหลลงมารวมกันที่โยนี

การบูชาศิวลिंगค์นั้นเป็นการนั่งถือพระศิวะ ซึ่งเป็นเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิ
ไศวนิกายศิวลึงค์ นั้นมักสลักด้วยแท่งหินแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือส่วนฐานสลักเป็นรูป
สี่เหลี่ยม เรียกพรหมภาค เหนือขึ้นมาสลักเป็นรูปสี่เหลี่ยม เรียก วิษณุภาค และส่วน
บนสุดเรียก กรุทรภาค จะสลักเป็นรูปทรงกระบอกปลายโค้งมนซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุด
เพราะหมายถึงพระศิวะซึ่งเป็นมหาเทพนั่นเอง เมื่อเปรียบเทียบกับแท่งหินรูปแปดเหลี่ยม
ที่มีส่วนกลางป่องออกทั้งอยู่บนฐานโยนีย์ที่ปรากฏนี้แล้ว พบว่าแท่งหินนี้ไม่มีลักษณะ
ของศิวลึงค์อยู่เลย น่าจะเป็นเสมาหินชนิดแปดเหลี่ยม อันเป็นที่แพร่หลายในวัฒนธรรมแบบ
บวรราวดิในภาคอีสาน และคงขนมย้ายมาจากที่อื่นเพื่อมาตั้งบนโยนีย์ก็เป็นได้

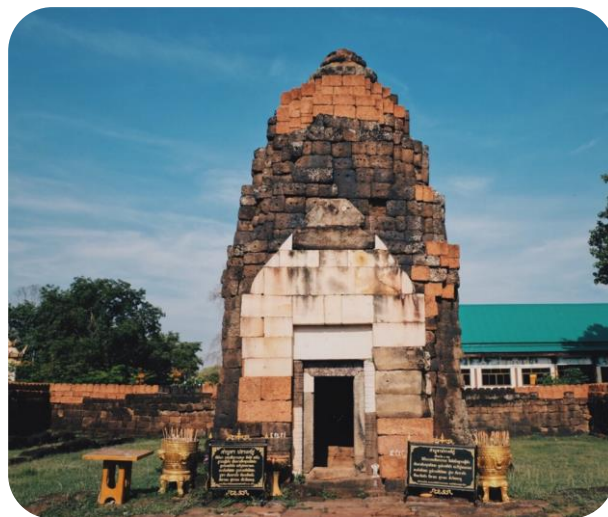
- 3.3 **เสาประดับขอบประตู** ช่างๆ โยนีย์มีแท่งหินสลักเป็นแหวนมีรูปใบไม้ครึ่งใบและเต็มใบ
ประกอบวงแหวน เรียกแท่งหินนี้ว่า เสาประดับกรอบประตู เป็นเสาซึ่งตั้งอิงกรอบประตู
ของปราสาทต่างๆของเขมร เสาประดับกรอบประตูเริ่มปรากฏราวพุทธศตวรรษที่ 12
มีรูปร่างเป็นเสากลมสมัยต่อมาวิวัฒนาการเป็นเสาเหลี่ยม มักสลักเสาเป็นรูปวงแหวน
ที่กึ่งกลางจะมีขนาดใหญ่ที่สุด ที่เสี้ยวและกึ่งของเสี้ยวของเสาจะเล็กลงตามลำดับ
วงแหวนที่มีลายใบไม้ประดับดังกล่าวนี้ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 ตรงกับศิลปะ
เขมรแบบบาปวน

3.4 **ชิ้นส่วน อามัลลกะ** เป็นส่วนประกอบเครื่องบนสุดของปราสาทประธานทำจากหินทรายลักษณะคล้ายลูกฟักทองน่าจะเป็นชิ้นส่วนเดียวกันกับส่วนที่เหลือกับตัวปราสาท ปัจจุบันได้ทำเป็นฐานพระสังกัจจาย

โบราณวัตถุดังกล่าวนั้นสันนิษฐานว่าทับหลัง เสาประดับกรอบประตูและโยนีเป็นส่วนประกอบของโบราณสถานอื่นที่อยู่นอกเขตกำแพงปราสาทคู่และได้ขนย้ายเข้ามาภายหลังเพราะจากการศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลป์และโบราณคดีสามารถกำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งมีมาก่อนการสร้างปราสาทปราสาทคู่

4. **ปราสาทประธาน** ตั้งอยู่จุดกึ่งกลางของกำแพง และค่อนข้างไปทางทิศตะวันตกเล็กน้อย ก่อด้วยหินแลงฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม กว้าง 5.00 เมตร มีประตูเข้าออกก่อด้วยหินทรายทางด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว ด้านอื่นๆ เป็นประตูหลอก หน้าประตูทิศตะวันออกทำเป็นมุขยื่นยาว 3.27 เมตร กว้าง 1.45 เมตร มีหน้าต่างขนาดเล็กทั้งสองข้างของทางเข้า ภายในปราสาทประธานมีห้องโถงเดียว ไม่มีวัตถุโบราณสร้างขึ้นในศิลปะเขมร ปัจจุบันมีเพียงพระพุทธรูปที่สลักจากไม้ประดิษฐานจากภายในเป็นจำนวนหลายองค์เท่านั้น

ปราสาทปรารงค์กูเป็นปราสาทแบบเขมรที่สร้างยังไม่เสร็จสมบูรณ์เพราะสิ่งสำคัญนอกเหนือจากประติมากรรมรูปเคารพที่สร้างไว้ภายในปราสาทประธานที่สามารถบอกอายุสมัยจุดประสงค์ในการสร้างเพื่อใครและอะไรแล้วนั้น ยังมีส่วนอื่นที่สามารถศึกษาเรื่องราวเหล่านี้ได้เช่นกัน คือภาพสลักบนทับหลังบนหน้าบันใด ซึ่งแต่ละช่วงของศิลปวัฒนธรรมเขมรนั้น จะนิยมสร้างแตกต่างกันไปเป็นที่หน้าเสียดายที่ไม่ได้พบหลักฐานด้านประติมากรรมภายในปรารงค์ประธานแล้ว หน้าบันและทับหลังที่มีอยู่ก็ยังไม่เสร็จคือยังไม่ได้สลักเรื่องราวและลวดลายไว้เลย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความรีบเร่งในการก่อสร้างก็เป็นเหตุผลสำคัญอย่างไรก็ดีอารกกล่าวได้ว่าปราสาทปรารงค์กู สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์ ผู้ยิ่งใหญ่องค์สุดท้ายแห่งเมืองพระนครของอาณาจักรเขมร ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 1724 – 1762 พระองค์ทรงนับถือพุทธศาสนาเถรวาทและได้ทรงขยายอาณาเขตออกไปจากประเทศกัมพูชาครอบคลุมไปยังส่วนหนึ่งของประเทศจำปา ลาว และไทย งานสถาปัตยกรรมที่พระองค์ทรงสร้างไว้ ได้แก่ ปราสาทบายน สร้างเป็นจุดศูนย์กลางของพระนครหลวง ปราสาทตาพรหม ประสาทพระขรรค์ เป็นต้น โดยเฉพาะที่ปราสาทพระขรรค์ ได้ค้นพบจารึกกล่าวถึงการสร้างที่พักคนเดินทางจำนวน 121 หลัง ควบคู่กันไปกับการสร้างโรงพยาบาลอีก 102 แห่ง กระจายไปทั้ง 4 ทิศ ท้าวราชอาณาจักร อาจกล่าวได้ว่า ไม่มีกษัตริย์กัมพูชาพระองค์ใดจะสามารถสร้างปราสาทหินมากเท่ากับพระองค์

สิ่งก่อสร้างที่เรียกว่าโรงพยาบาลในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 นี้ ทราบได้แน่นอนเพราะนอกจากจะมีกล่าวไว้ในศิลาจารึกแล้ว ยังพบว่าอาคารเหล่านั้นมีสัดส่วนเท่ากัน และสร้างด้วยแผนผังเดียวกันคือมีปราสาทองค์กลางหลักเดียวอยู่ตรงกลาง ส่วนมากเป็นปรารงค์ก่อด้วยหินศิลาแลง มีมุขยื่นออกไปเป็นทางเข้าเพียงด้านเดียวคือด้านทิศตะวันออก นอกนั้นประตูหลอก เยื้องไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างออกไปเพียงเล็กน้อยจะมีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมก่อด้วยหินศิลาแลงเรียงเป็นชั้นๆ แบบขั้นบันไดอยู่หนึ่งสระ

นอกจากนี้จารึกการสร้างยังบอกให้ทราบอีกว่า โรงพยาบาลตั้งอยู่ภายใต้บาร์มีของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นแพทย์ คือ พระพุทธโกลิยคุรุไพฑูรยประภา(เป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นที่เคารพนับถือมากในประเทศจีนและทิเบต เชื่อกันว่าที่เจ็บป่วยจะหายได้จากการสวดอ้อนวอนหรือลูบคลำบนส่วนต่างๆ ของพระพุทธประติมา) รูปปั้นขององค์

ประดิษฐานอยู่ภายในอาคารที่ก่อสร้างด้วยหินขณะที่เจ็บป่วย หรือแม้แต่กษัตริย์ก็ทรงประทับอยู่ในมณฑลที่ทำได้

สำหรับความประสงค์ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงสร้างโรงพยาบาลไว้มากมายนั้น สันนิษฐานว่าพระองค์คงเป็นโรคเรื้อนและพระองค์หวังว่าด้วยผลบุญของการสร้างโรงพยาบาล เพื่อรักษาโรคภัยให้กับประชาชนของพระองค์เองและอาจจะช่วยตอบสนองพระองค์ให้บรรเทาความทุกข์ทรมาน ได้ตามความเชื่อทางพุทธศาสนา หรือไม่ก็เนื่องจากความรับผิดชอบของกษัตริย์ที่มองเห็นความทุกข์ยากของประชาชนเสมือนกับความทุกข์ยากของพระองค์ พระองค์จึงมุ่งบำบัดทุกข์ให้กับประชาชน อย่าไรก็ดีความคิดประการหลังทำให้เกิดข้อขัดแย้งว่าพระองค์มีความตั้งพระทัยจริงหรือไม่ ในเมื่อแรงงานที่สร้างปราสาทหินจำนวนมากมายเช่นนี้ คือความตรากตรำของประชาชนของพระองค์เอง ที่ต้องอดทนต่อความลำบากในการยกหินแต่ละก้อนเรียงกันขึ้นเป็นปราสาทขนาดมหึมาเช่นนั้น

จารึกปราสาทพระขรรค์ยังกล่าวอีกว่าได้สร้างที่พักคนเดินทางหรือโรงพยาบาลบนถนนจากเมืองพระนครหลวงไปยังเมืองพิมายบนที่ราบสูงโคราชถึง 17 หลัง และบนถนนไปยังเมืองบางเมือง ซึ่งไม่ทราบว่าจะอยู่ที่ใดอีก 44 หลัง จากการสำรวจและศึกษาแผนผังพบว่าปราสาทปรางค์กู๋บ้านปรางค์กู๋ อำเภอรวัชบุรีนี้มีลักษณะเหมือนปราสาทปรางค์กู๋ จ.ชัยภูมิ กู๋สันตรัตน์ อ.นาคูน จ.มหาสารคาม ปราสาทหินบ้านโคกจั่ว อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์ เป็นต้น ปราสาทหินดังกล่าวพบว่าเป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นนั้นล้วนแต่อยู่ในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (ศิลปะเขมรแบบบายน) ทั้งสิ้น เช่น ทับหลังที่ปรางค์กู๋ ชัยภูมิ จะสลักเป็นรูปพระอวโลกิเตศวรซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์พระองค์หนึ่งในพระพุทธศานาพุทธมหาน และเป็นที่นิยมสลักรูปนี้มากบนทับหลังสมัยบายน เช่น ที่ปราสาทหินพิมาย เป็นต้น พบเลาประดับกรอบประตูที่กู๋สันตรัตน์สลักเป็นเสาแปดเหลี่ยม ซึ่งมีวงแหวนแต่ละช่วงมีขนาดเท่ากันหมด ก็ตรงกันศิลปะเขมรแบบบายน ที่สำคัญได้พบจารึกมหาศักราช 1115 (พ.ศ. 1736) ที่ปราสาทบ้านโคกจั่วกล่าวถึง “ไทยธรรมของพระบาทกมรเตงอัญศรีชยวรมเทวะ ถวายแด่พระโรคศาล ฦ วิเรนทรปุระ ทำให้ทราบว่าเป็นโบราณสถานแห่งนี้ เป็นโรงพยาบาลสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อย่างแน่นอน

แม้ว่าที่ปราสาทค์กู๋ บ้านปราสาทค์กู๋ อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด จะไม่พบหลักฐานต่างๆ แต่ก็สามารถกำหนดอายุและจุดประสงค์การสร้างปราสาทได้ เนื่องจากโบราณสถานแห่งนี้ไม่ได้ถูกทำลายรูปแบบโดยฝีมือมนุษย์ที่ไม่เห็นคุณค่า และเป็นที่น่ายินดีที่บ้านปราสาทค์กู๋ ยังเห็นประโยชน์ของการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งนี้ไว้ ดังแผนผังของปราสาทปราสาทค์กู๋ จะเห็นว่าจะมีลักษณะร่วมกันกับโรงพยาบาลที่สร้างขึ้นมามากแล้ว มาทำให้ทราบว่าปราสาทหินปราสาทค์กู๋แห่งนี้สร้างขึ้นราว พ.ศ. 1724 -1762 ตรงกับพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรเขมร เพื่อเป็นสถานพยาบาล แก่ประชาชนและผู้เดินทาง รวมทั้งนักแสวงบุญนั่นเอง